

રોકાણકારો ઘણીવાર એવી માયાજાળમાં ફસાઈને
 નુકશાન કરતાં હોય છે કે સેબી (સિક્યોરિટીઝ એન્ડ
 એક્સચેન્જ બોર્ડ ઓફ ઈન્ડિયા) જેવી કેપિટલ માર્કેટની
 નિયમન સંસ્થાએ તેમને ચેતવણી આપી લાલ બત્તી ધરી
 સમજાવવું પડે કે આ માર્ગે મોટેભાગે જોખમનો અને
 નુકશાનનો જ છે. થોડા સમય પહેલાં ઓપ્શન ટ્રેડિંગમાં
 રિટેલ ઈન્વેસ્ટર્સમાંથી 90 ટકા ખોટ કરે છે એવું સેબીના
 એક અહેવાલમાં આવ્યું અને સંબંધિત બધાં વર્ગની આંખો
 ઉઘડી, પરંતુ એ પછી પણ તેમાં ટર્નઓવર કે કામકાજ
 ઘટ્યું નહીં, જેનું સેબીને પણ આશ્ચર્ય થયું.
 વાત સારી રીતે સમજવી હોય તો સિક્કાની બીજી બાજુ
 માંડીને એ વાત પણ સમજી લેવી જરૂરી છે કે નાના
 નાના રોકાણકારોએ કરેલું આ નુકશાન કોને ફાયદો કરાવે
 છે ? બહુ જ સરળ વાત છે, એકનું નુકશાન એ બીજાનો
 ફાયદો, એક ખરીદે તો સામે કોઈ વેચવાવાળો હોય તો જ
 સોદો થઈ શકે. બેઉ સરખા બળીયા હોય તો ચાલે, પણ
 ઓપ્શનના સોદામાં તો ખરીદીને સોદા કરવા વાળા
 નબળા વર્ગ સામે નાણાકીય રીતે અતિ બળવાન
 સંસ્થાઓ અને પ્રોફેશનલ ઓપ્શન રાઇટર્સ હોય ત્યારે

જીત કોની થાય એ કોઈ પણ સમજી શકે એવી વાત છે !
શેરબજારોની ઓનલાઇન અને હવે તો મોબાઇલ એપ્સ
થકી વધેલી પારદર્શિતાને કારણે આ નફા-નુકશાનનું
સમીકરણ આસાનીથી સમજી શકાય છે.

રોકાણ અને ડેરિવેટીવ્સ વચ્ચેનો મૂળ ભેદ સમજી લેવો
અત્યંત આવશ્યક છે. જો તમારી પાસે રોકાણમાં 25 શેર
રિલાયન્સના હોય, તો તમારા દલાલ કે તમારી બેન્ક
કોઈપણ તમને તેની સામે અમુક રકમ ધિરાણ કરવા
તત્પર હોઈ શકે. હવે એમને તમે જણાવો કે મારી પાસે
રિલાયન્સમાં 25 શેરનું વાચદામાં લેણ છે, તો તમને
જવાબ મળશે કે વાચદામાં અમે વિશ્વાસ નથી કરતાં ,
શેર હોય તો લાવો એની સામે ધિરાણ હોંશે હોંશે આપીશું
! ઇન્વેસ્ટમેન્ટ અને ડેરિવેટીવ્સ વચ્ચેનો તફાવત આ
ઉદાહરણથી સ્પષ્ટ થઈ ગયો. તો પછી ડેરિવેટીવ્સ શા
માટે? એવો સવાલ સહેજે થાય જ. જવાબ છે-એ મોટા
રોકાણકારોનાં પોર્ટફોલિયોને સુરક્ષિત રાખવા માટેની
હાથવગી સગવડ છે. અંગ્રેજીમાં જેને હેજીંગ કહે છે તેમાં
તમારાં રોકાણો, તમારાં વાચદાના લેણ તેમ જ અન્ય
ઓળીયાનાં મૂલ્યમાં અચાનક ઘટાડો થાય એવું જણાતું

હોય ત્યારે વાચદામાં વેચાણની પોઝીશન ઊભી કરી કે પુટ ઓપ્શન ખરીદી કે કોલ ઓપ્શન વેચીને તમે તમારા રોકાણ, લેણ પોઝીશન અને પોર્ટફોલિયોને સુરક્ષિત કરી શકો છો.

ઉદાહરણ

2024ના જાન્યુઆરીના ત્રીજા સપ્તાહમાં એચડીએફસી બેન્કના ત્રિમાસિક પરિણામો જાહેર થયા પછી ભાવમાં મોટો કડાકો જોવા મળ્યો. જેમનું આ શેરમાં રોકાણ હોય, તેમણે ફ્લેશબેકમાં જઈને જોવાનું કે 26 ઓક્ટોબર 2023ના રોજ રૂ. 1460ની બોટમેથી શેરનો ભાવ સુધરવાની શરૂઆત થઈ અને તે જોતજોતામાં 28મી ડિસેમ્બરે 1721 થઈ ગયો. બે માસમાં બેન્ચમાર્ક ઈન્ડેક્સના સૌથી વધુ વજનદાર શેરમાં 18 ટકાનો અને વાર્ષિક ગણો તો $18 * 6 = 108$ ટકાનો ફાયદો. આવો નફો હાથથી જતો ન રહે એટલા માટે જો હેજીંગનો વિચાર કર્યો હોય અને 2024ના પ્રથમ સપ્તાહમાં રોકાણ સામે એચડીએફસી બેન્ક જરૂરી માર્જીન ભરી જાન્યુઆરી વાચદામાં વેચ્યા હોત તો રૂ. 1675થી 1735 વચ્ચે ખપ્યાં હોત. એ વેચાણ તમે 1485-80ની રેન્જમાં તા. 18મી જાન્યુઆરીના રોજ કવર (વેચાણ સરખું કરવા લઈને)

કરી, શેર પોર્ટફોલિયોમાં અકબંધ રાખી 14-15 ટકા નફો અંકે કરી શક્યાં હોત. આવું કરીને તમે પોર્ટફોલિયો ડાઉન થયાના દુઃખમાંથી બચી શક્યાં હોત અને 108 ટકાના મૂલ્યધોવાણ કરતાં $15*12=180$ ટકાનો ફાયદો કર્યાનો વિશેષ આનંદ માણી શક્યાં હોત. આમ રોકાણ સામે વાયદામાં હેજ કરી નફો અંકે કરી શકાય. કોઈ બુદ્ધિશાળી વાચક સવાલ કરશે કે વાયદે વેચ્યા પછી ભાવ વધ્યા હોત તો ? જવાબ છે, વાયદામાં ભાવ વધે, સાથે સાથે રોકાણનું મૂલ્ય પણ વધે જ, તેથી ધીરજ રાખી વેચાણ ભાવથી વાયદામાં ભાવ નીચે આવે નહીં ત્યાં સુધી વેચાણ કાપવું નહીં અને રોકાણ યથાવત જાળવી રાખવા. વેચાણનો સોદો નફાકારક થાય ત્યારે જ સરખો કરવો. આવું કરવા માટે સૈદ્ધાંતિક રીતે તમારા પોર્ટફોલિયોમાં ઓછામાં ઓછા 550 એચડીએફસી બેન્કના શેર, વાયદે હેજીંગ કરી વેચાણ કરવા માટે 550 શેરના વાયદાના લોટના મૂલ્યનાં અંદાજે 35-40 ટકા માર્જીનની રકમ અને વાયદાનો સોદો સરખો ન થાય ત્યાં સુધી દરરોજ ભરવી પડતી માર્ક ટૂ માર્કેટ માર્જીન રકમનું બેન્ક બેલેન્સ હોવું ફરજિયાત છે. નાના રોકાણકારો પાસે નથી હોતાં આટલા શેર કે નથી હોતું આવું બેન્ક બેલેન્સ, તો પણ

ક્રમાઈ લેવાની લ્હાયમાં તેઓ નેકેડ (બખ્તર પહેર્યા વગર લડાઈમાં ઉતરનારાની જેમ) - પૂરતાં શેર પાસે હોય નહીં અને નુકશાન જાય તો ભરવા જરૂરી બેન્ક બેલેન્સ પણ ન હોય એવા સોદા કરી ઓછાં પૈસે વધુ ક્રમાવાની લાલચમાં હારાકિરી કરે છે. એટલે જ યાદ રાખો:

આટલું યાદ રાખો

- એફએન્ડઓ મુખ્યત્વે મોટા રોકાણકારો, ખાસ કરીને સંસ્થાકીય રોકાણકારો પોતાનાં પોર્ટફોલિયો હેજ કરી શકે એટલા માટે છે, નહીં કે ગજા બહારનો સોદો કરી આંધળૂકીયાં કરી નેકેડ સોદા કરનારા સદાખોરો માટે
- શેર બજારમાં પછેડી જેટલાં જ પગ લાંબા કરવામાં મજા છે, પછી એ રોકાણ હોય કે એફએન્ડઓ
- ઓપ્શન ખરીદીને પ્રિમીયમમાં પૈસા ગુમાવી દેવા કરતાં, એટલી જ રકમનું રોકાણ મ્યુચ્યુઅલ ફંડના એસઆઈપીમાં નિયમિત રોકવાથી જોખમ ઓછું રહે અને ભવિષ્ય સુધરી શકે.

(નોંધ: આ લેખ ડેરિવેટિવ્ઝ નિષ્ણાંત કનુ જે. દવેનો છે, જે તેમના અનુભવ આધારિત અભિપ્રાય છે, આ માટે

બીએસઈ કોઈપણ રીતે જવાબદાર નહી ગણાય.આ
લેખનો ઉદ્દેશ રોકાણકારોના માર્ગદર્શન અને શિક્ષણ-
જાગૃતિનો છે.)